
Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 27-28 (1992)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 27-28 (1992)

Πέντε ηπειρώτικα παραμύθια

Ευάγγελος Αυδίκος

Copyright © 2022, Ευάγγελος Αυδίκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αυδίκος Ε. . (1993). Πέντε ηπειρώτικα παραμύθια. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (27-28), 215–236. ανακτήθηκε από <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/29929>

ΠΕΝΤΕ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

του Βαγγέλη Γρ. Αυδίκου
Λέκτορα Λαογραφίας
Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Αφορμή για το άρθρο αυτό στάθηκε η μελέτη του σημαντικού περιοδικού των Ιωαννίνων, της *Ηπειρωτικής Εστίας*, που αποσκοπούσε σε επισήμανση άλλου υλικού. Υπάρχει πλούσιο λαογραφικό υλικό. Το παραθύρι όμως υστερεί. Είναι λίγα τα δείγματα αυτού του είδους. Δημοσιεύονται τέσσερα παραμύθια από την συλλογή του Ιωάν.Ν.Νικολαΐδη (Η Χηνοβοσκοκού, Η Πεισένια, Ο Σιέμος, Η τίμα γυναίκα), ένα από την πολύπλευρη εργασία του Σπύρου Μουσελίμη για το Πρόποβο της Θεσπρωτίας (Η Ροδοκόκκινη), ένα από το Δ.Σαλαμάγκα¹ (Η Ηλιουγένν'τ') και δύο από τον Παρασκευά Ι.Μηλιόπουλο (Ο Χριστός και τα τρία αδέρφια, Στοιχίημα με τα ψέματα)².

Από αυτά σχολιάζονται τα πέντε και ο τίτλος είναι δάνειο από τις δημοσιεύσεις του Νικολαΐδη και εδώ χρησιμοποιείται και με τη μορφή του ερωτήματος, που θα επιχειρηθεί να απαντηθεί μετά το σχολιασμό των παραμυθίων.

1 Δ.Σαλαμάγκας, «Η Ηλιουγένν'τ'», *Ηπειρωτική Εστία*, 3 (1954), σσ. 286-288

2 Παρασκευάς Ι.Μηλιόπουλος, «Ο Χριστός και τα τρία αδέρφια», *Ηπειρωτική Εστία*, 9 (1960) σσ. 940-941. Παρασκευάς Ι.Μηλιόπουλος, «Στοιχίημα με τα ψέματα», *Ηπειρωτική Εστία*, 10 (1961), σσ. 645-647.

1. Η Χηνοβοσκού³

Μια φορά κι έναν καιρό, ζούσαν τρεις κουπέλις, όμουρφις, σ' πρι μαργαριτάρ'.

Κάποια μέρα κάθονταν κι' οι τρεις σμ' πόρτια τ'ς κι' ικεί π' κάθονταν πέρασι του βασ'λόπλου καβάλα πάνου σ' ένα ουραίου άλουγου. Μόλις τούειδι η πρώτ' η κουπέλα είπε: «Νάπρνα του βασ'λόπλου άντρα θα τόστρουνα τα σπίπα όλα μι ρούκου». Η δεύτερ' είπη κι αυτή: «Νάπρνα του βασ'λόπλου άντρα θα τόφκιανα φαϊά π' να μην μπορεί να τα φκιάν' άλλους κανέννας». Κι' η τρίτη, η πιο μικρότερ' είπε: «Νάπρνα του βασ'λόπλου άντρα θα τόκανα δυο πιδιά κι μια κουπέλλα, τ' άστρ', τουν αυγερινό, κι μ' πούλια».

Τ'ν ήκ'σι του βασ'λόπλου, κι' αποφάσ'σι αυτή να πάρ' για γυναίκα. Τ'ν αγάπ'σι κι' όλας γιατί ήταν όμουρφ' πουλύ. Τμ' πήρι λοιπόν στου παλάτ', τ' παντρεύφκι, κι' έγινε γάμους τρικούβετους. Του βασ'λόπλου όμους είχε μια μάνα κακιά. Κι' η μάνα τ' αυτόν του γάμου δεν τουν ήθιλι. Αυτή είχε δόκ' του λόγου τ'ς σι μια μαμή να πάρ' γκουπέλλα τ'ς για νύφη. Γι' αυτό μόλις γίν'κι ου γάμους, η μάνα τ' μαζί μι τ' μαμή σκέφτιονταν π να κάνουν για τ' βγάλουν απού τ' μέσ'.

Υστερα απού λίγου καιρό γίν'κα πόλιμους κι του βασ'λόπλου έφκι να πάη να πολιμήσ'. Η γυναίκα τ' ήταν αγκαστρουμέν' κι' ήρθι η ώρα να γινηήσ'. Γένν'σι κι' έκανι τ' άστρ', του πρώτου του πιδί τ'ς, κι έλαμψι του σπίτ'. Μόλις τούειδαν η πιθιρά μι τ' μαμή φαρμακώθ'καν απού του κακό τ'ς. Αμέσους του πήραν του πιδί, τόθαψαν στον κήπου κι στ' σαρμανίτσα έβαλαν ένα σκ'λί.

Σκόλασι ου πόλιμους κι γύρ'σι του βασ'λόπλου στου σπίτ' του. «Τί έκανι μουρ' μάνα η νύφ' σ';», ρώτ'σι, μόλις κατέφ'κι απ' τ' άλουγου. «Σκύλα ήταν γιέ μ' κι σκυλί έκανι». «Ας είναι μουρ' μάνα, μας χρειάζπι κι' αυτό, μας φ'λάει του σπίτ'».

Πέρασε καιρός πουλύς κι ξαναγίν'κα πόλιμους. Του βασ'λόπλου άφκι τ' γυναίκα τ' πάλι αγκαστρουμέν' κι' έφκι. Ήρθι η ώρα κι γένν'σι κι' έκανι γκουπέλλα, μ' πούλια, κι' έλαμψι του σπίτ'. Η σκύλλα η πιθιρά τ'ς τ' μπηρι πάλι, ν' έθαψι στουν κήπου, μαζύ με τ' μαμή, κι τσέβαλι στ' σαρμανίτσα ένα γατί.

«Τί έκανι η νύφ' σ', μάνα;» ρώτ'σι του βασ'λόπλου, μόλις γύρ'σι απ' τουν πόλεμου». «Τί ήθιλις να κάν', γιε μ'; Γάτα ήταν κι γατόπλου έκανι...». «Ας είναι, μουρ' μάνα, μας χρειάζπι κι' η γάτα, μας πάν' τα πουντίκια...».

Ου πόλιμους ακόμα δεν είκι σκουλάσ'. Κι του βασ'λόπλου αναγκάσκι κι πάλι να φύγ' κι' άφσι τ' γυναίκα τ' τρίτ' φουρά αγκαστρουμέν'. Γένν'σε τώρα η κακουμοίρα κι' έκανι τουν αυγερινό, του τρίτου του πιδί τ'ς, κι έλαμψι του σπίτ'. Η πιθιρά τ'ς του πήρι, τόθαψι στουν κήπου, κι τσόβαλι ένα φίδ'. Γύρσι του βασ'λόπλου κι ρώτ'σι πάλι τ' μάνα τ' μι λαχτάρα: «Τί έκανι η νύφ' σ', μουρ' μάνα;» «Φίδ'σα ήταν γιε μ' κι φίδ' έκανι».

Σπνουκουρήθ'κι του βασ'λόπλου πουλύ. Τρέχ' στ' γυναίκα τ' κι τ' μπάν' κι τ' δέρν'. «Έκανις σκ'λί - τ'ς λέει - σι σκώρισα, έκανις γάτα, σι σκώρισα, άμ' τώρα μι του φίδ' πώς να σι σκουρέσου; Έκανις του φίδ' να μας φάη κι' όλας; Τ' διώχν' αμέσους απού του παλάτ', τ' χουρίζ' απού γυναίκα κι γκάν χηνοβοσκού. Έτο' ικείνου πούειθιλι η μάνα τ' γίν'κι. Αμέσως αυτή τόδουκι γυναίκα τ' γκουπέλλα τσ' μαμής κι γίν'κα πάλι γάμους τρικούβετους.

Στουν κήπου πούθαψαν τα πιδιά φύτρουσαν τρία δέντρα, δύο κυπαρίσσια κι μια

³ Ιωάννης Ν.Νικολαΐδης, «Η Χηνοβοσκού», *Ηπειρωτική Εστία*, 4 (1955), σσ. 41-42.

μπλια. Τα δέντρα άξιναν κι μαγάλουναν μι τ'ν ώρα κι στου βασ'λόπλου άρισι να κάθιπ κάτω απού τουν ίσκου τ'ς κι να τρώη μήλα απ' τ' μπλια. Η μπλια όταν έρχουνταν αυτό κι' η κηνοβοσκού, καμήλωνι τα κλαριά τ'ς κι τσόδι μήλα, όταν έρχουνταν η μάνα τ' κι' η γυναίκα τ' ψήλουνι, ψήλουνι κι δεν μπορούσαν να τ' φτάκουν. Κατάλαβαν αυτές πως τα τρία δέντρα ήταν τα πιδιά κι θέλ'σαν να τα κόψουν. Αλλά του βασ'λόπλου δεν ήθιλι: «Γιατί, μουρ' μάνα, να τα κόψουμι - τσ' ήλιγι - αυτά είναι τόσου όμορφα κι στουλίζουν τουν κήπου μας!». «Όχι, ιπέμνι η μάνα τ', «θα τα κόψουμι...».

Τάκουψαν τα δέντρα αλλά τ' σπηγή π' τάκουβαν γιόμ' σι ου τόπους αίμα κι τρεις σκαντζιλίθρις πτάκτ'καν στουν ουρανό. Ήταν οι ψ'κούλες των πιδιών. Οι ψ'κούλες ανέφκαν ψ'λά, πέταξαν, πέταξαν κι πήγαν κι στάθ'καν σι μια ράχ'. Εκεί είχε χτίσ' ου θιος γι' αυτές ένα ουραίου παλατ' κι πήγαν κι έκατσαν.

Μια μέρα του βασ'λόπλου βήκι κυνήγ' κι πέρασι από κείνου του μέρους. Είδι του παλάτ', του θάμαξι απού μακρυά κι τράβ'σι κατά κει να ιδή ποιος μεγάλους άρχουντας κάθονταν μέσα. Τα πιδιά τούειδαν απού μακρυά κι' αρρέντησαν να τον καλουσουρίσουν. Τόκαναν μεγάλ' περιποίησ' κι του μισμέρ του κράτ'σαν στου τραπέζ'. Εκεί κώτρουγαν του βασ'λόπλου κώτασι τα τρία πιδιά, τα καμάρουνι κ' ήλιγι με το νου τ'. «Αχ, τέτοια πιδιά - ήλιγι - θα μ' καν' κι' η θ'κή μ' η γυναίκα. Μ' αυτή μώκανι τσ' γάπς, τα φίδια κι τα σκ'λιά...».

Όταν ήρθι η ώρα να φύγ' του βασ'λόπλου φαρίστ'σι τα πιδιά κι τα προσκάλισι κι' αυτό να ρθουν στου παλάτ' τ'. Τα πιδιά δέκ'καν κι είπαν θα παν. Στου σπίτ' π' γύρισι του βασ'λόπλου είπι στ' γυναίκα κι στ' μάνα τ' πι συνέβ'κι. Αυτές κατάλαβαν ποια ήταν τα πιδιά π' κάθονταν στ' ουραίου του παλάτ' κι αποφάσ'σαν να τα φαρμακώσουν όταν θα τσόκαναν τ'ν επίσκιψ'.

Ήρθαν τα πιδιά κι τα καλουδέκ'καν. Στρώθ'κι του τραπέζ' κι' έβαλαν απάνου ένα σουρό φαγητά. Η κουπέλλα όμως πούηταν περσότερου θειουτ'κή απού τα πιδιά, τσ' είπι πη να μη βάλουν τίπουτα στου στόμα τ'ς απού τα φαϊά π' θα τσ' έδ'ναν γιατί είχαν ρίξ' μέσα φαρμάκ'. Μαζύ τ'ς η ίδια είχι πάρ' κι' έναν κόκκουρα κι τουν είχι στου τραπέζ'.

Του βασ'λόπλου απόρησι σαν είδι τα πιδιά να μην τρών! - «Φάη, τσ' έλιγι, γιατί δεν τρώη; Δεν σας αρέσουν τα φαϊά;» - «Πώς να φάηι βασ'ληά μας;», ήλιγαν αυτά. «Τρώει ου κόκκουτους (=κόκκορας) λιμάσια (λεποκάρυα);» «Όχι, δεν τρώει». «Εμ' πως η γυναίκα καν' σκ'λιά, γάπς κι φίδια;». Του βασ'λόπλου δεν καταλάβι νι γιατί η κουπέλλα τάλιγι αυτά κι' ιπέμνι να φάν'. Τόπ η κουπέλλα έδουκι σουν κόκκουρα να φάη κι' αυτός αμέσως ψόφ'σι. Του βασ'λόπλου έμ'νι με το στόμα αν'χτό. «Εγώ θέλου - τ' λέει τόπ η κουπέλλα - να φέρ'ς ιδώ τ' κηνοβοσκού». - «Τί τ' θέλ'ς πιδι μ' αυτή στου τραπέζ'; Εί νι γεμάτ' ψείρις...». Η κουπέλλα ιπέμνι, κι του βασ'λόπλου τσώκανι τ' καρ'. Ήρθι στου τραπέζ' κι' η κηνοβοσκού, αφού πρώτα λούσκι, κηνίσ'κι κι' άλλαξι, κι' ήρθαν κι' η γυναίκα τ' κι' η μάνα τ', γιατί έτσ' θέλ'σι η κουπέλλα.

«Για πές μας τώρα τα βασανά σ'», λέει η κουπέλα στ' κηνοβοσκού όταν μαζεύτ'καν όλοι. Κι' η κηνοβοσκού αρχίν'κι: «Ήμασταν τρεις κουπέλες αδερφές κι' οι τρεις όμουρφις, σ' πρι μαγκαριτάρ'...». Όταν σκόλασι, ου βασ'ληάς κατάλαβι πως ικείνα τα πιδιά π' κάθονταν στου τραπέζ' ήταν τα θ'κά τ' τα παιδιά. Σκώνηπ τα φ'λάει, τ' αγκαλιάζ', σκουτών' τ' γυναίκα τ' κι τ' μάνα τ' κι παίρν' πάλι γυναίκα τ' κηνοβοσκού. Κι' απού τόπ έζ'σαν αυτοί καλά κι' ημείς ακόμα καλύτερα...

Σχόλια

Ανήκει στον τύπο AT 707, που συμπεριλαμβάνεται και στη μεταφρασμένη στα Αγγλικά συλλογή του Dawkins⁴. Πρόκειται για μια από τις πιο διαδεδομένες ιστορίες στον κόσμο⁵ και ο παλιότερος τύπος, κατά τους Bolte-Povilka⁶, ανήκει στον Ιταλό Straparola (16ος αι. μ.Χ.), από τον οποίο το πήρε η Mme d' Aulnoy (τέλη του 17ου αι. μ.Χ.). Η παραλλαγή της Ηπείρου εντάσσεται στο γενικό πλαίσιο των ελληνικών παραλλαγών, από τις οποίες συνήθως απουσιάζει το επεισόδιο των κατορθωμάτων που ζητάει η αδερφή από τον αδερφό της⁷. Μ' αυτή την έννοια η Χηνοβοσκού παρουσιάζει τα βασικά μοτίβα του παραμυθιού: αδερφές φτωχές, έκφραση επιθυμιών, γάμος της μικρότερης με το βασιλόπουλο, γέννηση παιδιών και ανικατάσταση από ζώα (σκυλί, γάτα, φίδι), απουσία του βασιλόπουλου στον πόλεμο, πτωρία της γυναίκας, γνωριμία με τα παιδιά του, γνωριμία με τη γυναίκα του.

Η παραλλαγή όμως από την Ήπειρο παρουσιάζει και μερικές διαφοροποιήσεις. Η πρώτη φορά τον τίτλο. Επονομάζεται έτσι από το επάγγελμα, που ανέθεσε το βασιλόπουλο στη γυναίκα του μετά την απομάκρυνση από το παλάτι. Από μια περιορισμένη έρευνα μόνο σε μια παραλλαγή βρέθηκε ο ίδιος τίτλος, έστω και παραλλαγμένος, διατηρώντας όμως την επαγγελματική ένδειξη («Χηναρού») ⁸. Στην τελευταία περίπτωση συμφύρεται με το εισαγωγικό μοτίβο του τύπου AT 705⁹. Οι άλλες παραλλαγές συνήθως επικεντρώνουν είτε στον αριθμό των αδελφών («Οι τρεις αδελφές») ¹⁰ είτε στην ομορφιά των παιδιών («Ο ήλιος και το φεγγάρι») ¹¹,

4 R.M.Dawkins, *Modern Greek folktales*. At the Clarendon Press, Oxford 1953, σσ. 165-174. Για το παραμύθι αυτό βλ. Δέσποινα Μ.Δαμιανού, *Οι ηρωίδες των ελληνικών μαγικών παραμυθιών. Μια συμβολή στη μελέτη της λαϊκής αντίληψης για τη γυναικεία ομορφιά*. Παραμυθιολογική μελέτη, διδακτορική διατριβή, Γιάννενα 1989, σσ. 124-131.

5 Stith Thompson, *The Folktale*. The Dryden Press, Indiana 1970, σσ. 120-122.

6 Johannes Bolte und Georg Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm*, Leipzig 1915-1932, 2, σ. 391.

7 Βλ. Μ.Γ.Μερακλής, «Σχόλια», στο βιβλίο: Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης. Εκδόσεις Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1976, σ. 266 και Άννα Αγγελοπούλου, *Ελληνικά Παραμύθια, Α: Οι παραμυθοκόρες*. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1991, σ. 267. Το μοτίβο των κατορθωμάτων απαντάται - αναφέρω χαρακτηριστικά - στη συλλογή της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου, ό.π. με αρ. 22 και τίτλο «Ντουριά Γκιουζέλ», καθώς και στη συλλογή της Ελένης Δουνδουλάκη - Ουσταμανωλάκη, *Κρητικά παραμύθια* (επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής). Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1988, τ. Α, σ. 62-91 και τον ίδιο τίτλο.

8 Βλ. Γιώργος Ιωάννου, *Παραμύθια του λαού μας*. Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1990, σσ. 91-102.

9 Πρόκειται για το γνωστό μοτίβο του άκληρου ζευγαριού, που στην περίπτωση αυτή είναι παπάς και παπαδιά. Ο παπάς έφαγε το γαστρομήλο, που προοριζόταν για τη γυναίκα του, και γέννησε από το πόδι μια κόρη, χωρίς να το καταλάβει ο ίδιος, αφού είχε λιποθυμήσει από τους πόνους και, όταν συνήλθε, ένας αετός πήρε το νεογέννητο στη φωλιά του. Για το μοτίβο αυτό βλ. Δημήτριος Σ. Λουκάτος, «Πατήρ τίκτων», *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών*, Αθήνα 1958-1959, σσ. 27-41.

10 Ελένη Αντωνίου-Αντωνάκου, *Παραμύθια στη Στερεά Ελλάδα* (επιμέλεια-επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής). Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 1985, σ. 93-96.

11 Ό.π., σσ. 51-56.

«Τα χρυσά και τα χρυσομπλιγγάτα»¹².

Ένα άλλο εξάλλου στοιχείο διαφοροποίησης είναι ο ρόλος της μαμής¹³ στα σχέδια της μάνας του βασιλόπουλου. Στις άλλες παραλλαγές η μαμή είναι απλώς ένα εκτελεστικό όργανο, που υλοποιεί τα σχέδια της κακής μάνας είτε γιατί είναι από τη φύση της μοκθηρή είτε γιατί της έταξε λεφτά η μάνα του βασιλόπουλου. Στην παραλλαγή όμως της Ηπείρου η μαμή έχει ρόλο στην πλοκή. Αποτέλεσμα και κίνητρο των πράξεών της θα είναι ο γάμος της κόρης της με το βασιλόπουλο. Οι δύο γυναίκες τα είχαν συμφωνήσει από πριν να παντρεύουν τα παιδιά τους και γίνονται πιο ρεαλιστικές οι ενέργειές τους. Έτσι, παρατηρείται ακόμη μεγαλύτερη εκκοσμίκευση¹⁴ των κινήτρων, που εντάσσονται πλέον στο πλαίσιο των γνωστών κοινωνικών δομών και σχέσεων της υπαίθρου. Ενδεχομένως, ο άγνωστος παραμυθίας με την εισαγωγή του στοιχείου αυτού να αποβλέπει, υποσυνείδητα, στην εναρμόνιση με την κοινωνική κατάσταση, όπου οι γάμοι είναι υπόθεση των οικογενειών που αρραβωνιάζουν¹⁵ τα παιδιά τους πολύ μικρά, στη λογική της παροιμίας «παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο».

Η ορθολογιστικοποίηση της περιγραφής αίρεται στη συνέχεια με τη μετάβαση σε μαγικά στοιχεία, γεγονός που αποτελεί ένα επιπλέον σημείο διαφοροποίησης της παραλλαγής. Αφορά την τύχη των παιδιών, τα οποία, σε άλλες παραλλαγές, σώζονται, γιατί τα λυπήθηκε η μαμή ή οι δήμιοι. Πρόκειται για ρεαλιστικό αφηγηματικό μοτίβο.

Αντίθετα, στη «Χηνοβοσκού» τα παιδιά σκοτώνονται από τη μάνα του βασιλόπουλου και η μαμή και θάβονται στο κήπο, οπότε η επανεισαγωγή¹⁶ των παιδιών στη δράση προϋποθέτει τη χρησιμοποίηση μαγικών στοιχείων. Στον τάφο των παιδιών φυτρώνουν δύο κυπαρίσσια και μια μηλιά. Πρόκειται για τα «συμπαθητικά δέντρα»¹⁷ τα οποία εδώ μετασχηματίζονται. Δεν είναι εραστές αλλά αδέρφια.

12 Γιώργος Ιωάννου, ό.π., σ. 269-274 και Δημήτριος Λουκάτος, *Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα. Βασιική Βιβλιοθήκη*, Αθήναι 1957, τ. 48, σσ. 132-136.

13 Η μαμή είναι βασικός βοηθός ενός κεντρικού αντιήρωα του παραμυθιού, της πεθεράς. Ανήκει στις υποτελείς φιγούρες, που συνήθως αναλαμβάνουν την εκτέλεση της «βρώμικης» δουλειάς (βλ. Max Lüthi, *The European Folktale. Form and Nature*. Indiana University Press, Bloomington 1986, σ.16). Έτσι, προκαλεί εντύπωση η εξίσωση της βοηθητικής φιγούρας, της μαμής, με ένα βασικό αντιήρωα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί με το επιχείρημα, ότι στη «Χηνοβοσκού» καταγράφεται η κοινωνική πραγματικότητα της παραδοσιακής αγροτικής κοινότητας, ιδίως της Ηπείρου, όπου η μαμή είναι βασικό πρόσωπο (βλ. Μ.Γ.Μερακλής, *Ελληνική Λαογραφία, Β: Ήθη και έθιμα*. Εκδόσεις Οδυσσεύς, Αθήνα 1986, σσ. 22-23).

14 Γενικότερα για το θέμα αυτό βλ. Μ.Γ.Μερακλής, «Ο ορθολογισμός στο ελληνικό παραμύθι», *Λαογραφία*, 30 (1975), σσ. 11-16.

15 βλ. Γιώργος Θανάσης, *Αρραβώνες και γάμοι μικρής ηλικίας, λαογραφική εξέταση*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1983.

16 Για τους τρόπους ενσωμάτωσης νέων προσώπων στην πορεία δράσης του παραμυθιού, βλ. Β.Γ.Προπ, *Μορφολογία του παραμυθιού*, μετάφραση Αριστέα Παρίση. Εκδόσεις Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987, σσ. 92-95.

17 βλ. τη σπουδαία αναφορά του Μερακλή στο θέμα αυτό: Μ.Γ.Μερακλής, «Τα θέματα της μεταμορφώσεως και της αποκαταστάσεως νεκρού ως ειδολογικά στοιχεία στη λαϊκή λογοτεχνία», στο βιβλίο του: *Τα παραθύμια μας*. Εκδόσεις Κωνσταντινίδη, Θεσσαλονίκη (χ.χ.), σσ. 152-157.

Το μοτίβο αυτό φωτίζει και την ολικότητα του προφορικού πολιτισμού, καθώς οι παραμυθάδες ήξεραν τα τραγούδια¹⁸ αυτά και είχαν τη δυνατότητα να δανείζονται¹⁹ μοτίβα για τη δημιουργία νέων παραλλαγών.

2. Η Πετσένια²⁰

Μια φουρά κι έναν κινό κιόσε μια κουπέλλα όμουρφ' που είχι μείν' ουρφανή. Ολ' την μέρα θ'μόταν τ' μανούλα τ'ς κι έκλιγι. Ικεί π' σκούπ'ζι, ήβρισκι γ' κουρδέλα τ'ς μάνας τ'ς, τ'ν έβανι κι τσούρκονταν ίσια-ίσια. «Ούι μανούλα μ'», ήλιγι κλαίγουντας, «ώς κι η κουρδέλα σ' μ' κάν'». Τ'ν ήκ'σι μια μέρα ου πατέρας τ'ς πώλιγι αυτά κι τ'ς είπι πως θα μ' πάρ' γυναίκα τ'. «Πώς θα του κάν'ς αυτό, μωρέ πατέρα, γ' κουπέλα σ' θα πάρ'ς γυναίκα;».

Ου πατέρας τ'ς όμους ιπέμινι, κι αυτή για να κινδίσ' κινό τούειπι: «Θα μι πάρ'ς γυναίκα αλλά πρώτα θα μ' φκιακ'ς ένα φόριμα π' νάκ' τ' άστρα τ' ουρανού κι τ'ς γης τα κουρτάρια όλα κι νάκ' κι δέκα τσέπς γιμάπς φλουρί». Πιδεύ'κι ου πατέρας τ'ς κινό κι τ'ς τόφκιακι του φόρεμα. Τί να κάν' τώρα αυτή για να ξιφύγ' πάλι; «Δεν μπουρώ - τ' λέει - να του βάνου κάθι μέρα αυτό το φόριμα. Θέλω να μ' φκιακ'ς κι άλλου ένα σαν αυτό, αλλά κατώπρου». Ου πατέρας τ'ς έφυγι για να τ'ς φκιακ' του καινούριου φόριμα αλλά αυτή πήρι του καλό του φόριμα, του νυθ' κι έφκι απού του σπίτ' κι πήγι σμ' πουλιτεία τ' μιγάλ'. Όταν έφτασι κει, έτριξι αμέσους σ' έναν πόφκιανι πιτσιά κι τούπι: «Θέλω να μ' κάν'ς ένα φόριμα απού πιτσιά κι θα σι πληρώσου όσου-όσου». Αυτός τόφκιασι του φόριμα, του ντύθ'κι αυτή πάνου απ' του καλό και κίν'σι κι πήγι στου παλάτ'. «Δε μι βάνιπ κι μένα εδώ να σας βουσκώ τ'ς κόπς κι να τρώω ένα κουμμάτ' ψουμί;». Τ' λυπήθ'καν κι τ'ν έβαλαν να βουσκάπ τ'ς κόπς κι του πουλλές φουρές μ' πείραζε, ντ' τ'μπούσι στου μαγ'λου, ντ' τραβούσι απ' τ' αυτί κι μια μέρα ν' άμουξι κι όλας.

18 Ο Μ.Γ.Μερακλής, «Ο ήλιος, το φεγγάρι και ο αυγερινός», στο βιβλίο του: *Πέντε λαογραφικά δοκίμια για τη γλώσσα και την ποίηση*. Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1985, σσ. 27-39 συσχετίζει το μοτίβο, που εμφανίζεται ως υπόσχεση της τρίτης κοπέλας στο βασιλόπουλο ότι θα του κάνει παιδιά που θα' ταν ο ήλιος και το φεγγάρι (ΑΤ 707), με αντίστοιχα μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού. Για τη προσπάθεια επισήμανσης κοινών μοτίβων σε διάφορα είδη του προφορικού πολιτισμού βλ. Δημήτριος Σ.Λουκάτος, «Η σημασία του ήλιου στην ελληνική ζωή», *Ηλιακή Ενέργεια*, ΙΙ (1961), σσ. 3(101)-5(103), όπου ανιχνεύει το θέμα του στις παροιμίες και στα δημοτικά τραγούδια.

19 Ο Τσαγγαλός αναδεικνύει την άποψη αυτή με τις επισημάνσεις του, που είναι προϊόν επιτόπιας έρευνας: «Ο Δημήτριος Β. Τσαγγαλός ήταν από τους καλύτερους τραγουδιστές του χωριού. Τραγούδησε σε γάμους και γιορτές, όπου ήταν από τους πρώτους καλεσμένους. Ήταν όμως και καλός παραμυθάς. Από τον ίδιο κατέγραφα γύρω στα 600 δημοτικά τραγούδια και ένα μεγάλο αριθμό παραμυθιών, ευτράπελων διηγήσεων κ.λπ.». Κωνστ. Δ. Τσαγγαλός, *Το δημοτικό τραγούδι και οι κοινωνικές του διαστάσεις*, Α, Ιωάννινα 1988, σ. 30 και 137. Πβ. Albert B.Lord, *The Singer of Tales*. Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts-London 1981, σσ. 13-29, όπου εξετάζει το πρόβλημα της σύνθεσης στην προφορική παράδοση. Γ.Μ.Σηφάκης, *Για μια ποιητική του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σσ. 67-70.

20 Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, «Η Πετσένια», *Ηπειρωτική Εστία*, 4 (1955). σσ. 42-43.

Στου διπλανό βασιλείου γίν'κι κάπουπι γάμους κι φώναξαν κι του βασ'λόπλου. Στου γάμου πήγι κι' η Πισσένια μουναχή τ'ς. Βγήκι βέβαια απού του πισσί κι φορούσι του καλό τ'ς του φόριμα μι τ' άστρα τ' ουρανού κι' ολα τ' άνθια τ'ς γης. Όλ' απόμ'καν μι του στόμα αν'χτό κι ρουτούσαν ποια νάνι αυτή η πιντάμουρφ' αλλά κανέννας δε μπορούσι να δώκ' απάντισ'. Σι λίγου σπήθ'κι ου κουρός κι μπήκι κι' η Πισσένια στου κουρό κι χόριπι. Του βασ'λόπλου πούειπαν κοντά τ'ς δεν κρατήθ'κι κι τ' ρώτ'σι πούθι είναι: «Απού τ'ς αμπουκπás του κουριό», τ' λέει αυτή κι' αμέσως ρίχνει ένα πλόχειρου φλουριά απού ν' τσέπ' τ'ς. Όσου να τα μαζέψουν οι άλλ' αυτή κάθ'κι κι γύρ'σι στου παλάπ. Αργά τη νύκτα γύρ'σι κι του βασ'λόπλου στου παλάτ'. Βρήκι μ' Πισσένια κι' άρχισε να τσ' μουλουγάει για του γάμου. «Κι νάγλιπς, μουρ' Πισσένια, ήρθι στου κουρό κι μια πεντάμουρφ' αλλά δεν ξέρουμι απού πού είναι». «Καλότ'χ' αυτή - λέει η Πισσένια - κι' εγώ είμι πισσένιους άνθρουπους».

Ου γάμους βάσταξι τρεις μέρις. Τ'ν άλλ' τ' μέρα πήγαν πάλι στου κουρό κι του βασ'λόπλου κι η Πισσένια. «Απού πού είσι;» την ξαναρώτ'σι του βασ'λόπλου ικεί π' χόριβαν. «Απού τ'ς μπάτσας του κουριό», τ' λέει αυτή κι ρίχν' πάλι τα φλουριά κι χάνιπ.

Τ'ν τρίτ' ημέρα γίν'καν πάλι τα ίδια. «Απού πού είσι», τ' ρουτάει πάλι του βασ'λόπλου στου κουρό. «Απού τ'ς τοιμπάς του κουριό», λέει αυτή κι ρίχν' πάλι τα φλουριά. Αλλά του βασ'λόπλου τ' φουρά αυτή δεν τ'ν άφκη απού του μάτ' τ'. Τ'ν κυνήγ'σι τ'ν είδι νόμπνι σου πισσί κι έτριξι κι ν' άρπαξι. Μ' πήρι γυναίκα τ' κι' έζ'σαν αυτοί καλά κι' ιμείς καλύτερα.

Σχόλια

Η «Πεισένια» είναι ελληνική παραλλαγή του τύπου AT 510 B. Το παραμύθι αυτό απαντάται σε πολλές παραλλαγές στην Ελλάδα και συνδέεται με τις πρωτόγονες αντιλήψεις για τη μεταμόρφωση²¹. Διασώζεται η πυρηνική αντίληψη για την ύπαρξη ενός «ζωώδους περιβλήματος»²², που επέτρεπε στα ζώα να αποκτούν ανθρώπινη μορφή. Στο παραμύθι του τύπου αυτού λοιπόν διατηρείται, έστω και ως σχήμα, ο φλοός της πρωτόγονης σκέψης, που χρησιμοποιείται όμως για την προστασία της κόρης από την αιμομιτική διάθεση του πατέρα αλλά και ως μέσο ασφαλούς επανένταξης σ' ένα κοινωνικό σύνολο που θα την αποδεχθεί.

Η «Πεισένια» σε σχέση με τις υπόλοιπες παραλλαγές είναι συντομότερη και περιεκτικότερη. Δεν υπάρχει η πλοκή άλλων παραλλαγών, όπως συμβαίνει στα πα-

21 Με το θέμα αυτό ασχολείται και ο Lutz Röhrich, *Märchen und Wirklichkeit*, Wiesbaden 1964. Η μεταμόρφωση είναι πανάρχαια συνήθεια και χρησιμοποιούσαν από τους πρωτόγονους κυνηγούς, που φορούσαν δέρμα ζώου και μιμούνταν τις κινήσεις τους, προκειμένου να πετύχουν το στόχο τους. Αργότερα, αποκτά η μεταμφίεση γενικότερα γνωρίσματα και γίνεται με σκοπό την απόκτηση της κοινωνικής ταυτότητας, για διάφορους λόγους. Στην «Πεισένια» και στις παραλλαγές αυτού του τύπου η μεταμόρφωση χρησιμοποιείται ως μέσο αιμομιξίας. Για τη μεταμφίεση βλ. Βάλτερ Πούχγκερ, *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (συγκριτική μελέτη)*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σσ. 76-77, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

22 Μ.Γ.Μερακλής, «Το παραμύθι», στο βιβλίο του: Τα παραμύθια μας, ό.π., σ. 30.

ραμύθια «Η Ξυλομαρία»²³ και ο «Ο παπάς και η κόρη του»²⁴. Στην «Πετσένια» η κοπέλα είναι ορφανή, χωρίς να αναφέρεται το επάγγελμα του πατέρα της, γεγονός που παρατηρείται και στην παραλλαγή της Σμύρνης, όπου όμως ο πατέρας της κοπέλας είναι παπάς. Αντίθετα στην «Ξυλομαρία» η κοπέλα είναι κόρη βασιλικού ζεύγους και φεύγει από το σπίτι της, γιατί αρνείται να παντρευτεί κάποιον που θα της υποδείκνυαν οι δικοί της. Πέρα απ' αυτά, η «Πετσένια» διαφέρει όσον αφορά το αντικείμενο που πείθει τον πατέρα της να την κάνει γυναίκα του αλλά και το κώρο όπου εμφανίζονται η κοπέλα με το καινούργιο ονειρεμένο φόρεμα, που θάμπωσε το βασιλόπουλο και τον έκανε να τη θέλει γυναίκα του. Έτσι, στην «Πετσένια» είναι η κορδέλα της μάνας, ενώ στο παραμύθι από τη Σμύρνη είναι το διαμαντένιο σκαρπίνι²⁵, κάπι που ισχύει για τις περισσότερες παραλλαγές.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να εξετάσουμε στο συμβολικό επίπεδο την αιμομικτική σχέση, πέρα από τη θέασή της ως επιβίωση άλλων κοινωνικών μορφών, μια εξέταση που την κάνει ο Μερακλής²⁶. Ο πατέρας οδηγείται στην απόφαση να παντρευτεί την κόρη του από τη διαπίστωση ότι της ταιριάζουν διάφορα αντικείμενα της συζύγου και μάνας. Αυτή η ταύπιση, ιδίως του παπουτσιού που είναι και πιο παραμυθιακό στοιχείο, εμπεριέχει την καχυποψία της παραδοσιακής αγροτικής σκέψης απέναντι στη μητριά²⁷ που συνήθως έρχεται ως ανατροπέας της οικογενειακής ηρεμίας. Επομένως, η αιμομιξία, έστω και στο συμβολικό επίπεδο, παρακάμπτει το πρόβλημα αυτό, αφού η κόρη έχει τα ίδια γνωρίσματα με τη μάνα. Στο φανταστικό επίπεδο θα ήταν προπομότερη μια τέτοια σχέση για την αδιατάρακτη λειτουργία της οικογένειας.

Ένα άλλο στοιχείο εξάλλου διαφοροποίησης της «Πετσένιας» από την παραλλαγή «Ο παπάς και η κόρη» είναι ο κώρος εμφάνισης της κοπέλας. Στην Πετσένια είναι ο γάμος ενός άλλου βασιλόπουλου, ενώ στην παραλλαγή της Σμύρνης είναι η εκκλησία. Στην πρώτη περίπτωση ο κώρος είναι ο κλασικός κώρος του παραμυθιού, ενώ στη δεύτερη έχουμε μετακύληση στο κώρο που για την αγροτική κοινότητα ήταν από τους πιο σπουδαίους για την τελετουργική συμπεριφορά της. Μ' αυτή την έννοια στην «Πετσένια» διατηρείται μοτίβο, που είναι πιο παραμυθιακό.

23 Ζωή Σπυροπούλου-Παπαδημητρίου, *Παραμύθια της Πελοποννήσου (επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής)*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1989, σσ. 44-50.

24 Κ.Π.Δεμερτζής, *Παραμύθια της Σμύρνης (επιλεγόμενα Μ.Γ.Μερακλής)*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1988, σσ. 29-46.

25 Το παπούτσι είναι το βασικό είδος, που χρησιμοποιείται για την ταύτιση και επιλογή προσώπων για το γάμο (Βλ. Άννα Αγγελοπούλου, ό.π., σ. 294). Η κορδέλα είναι λιγότερο παραμυθιακό είδος και παραπέμπει σε παρείσφρηση στοιχείου σε νεότερες εποχές. Γι' αυτό βλ. Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864-1910)*, διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1991, σ. 72.

26 Μ.Γ.Μερακλής, «Επιλεγόμενα», στο βιβλίο: Κ.Π.Δεμερτζής, *Παραμύθια της Σμύρνης*, ό.π., 130-137. Πβ. Μπρόνισλαβ Μαλινόφσκι, *Σεξουαλικότητα και καταπίεση στην πρωτόγονη κοινωνία*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1976.

27 Μαρία Σακαλάκη, *Το απογορευμένο στους δεσμούς συγγένειας*. Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1984, σ. 55. Εξάλλου, ο ρόλος αυτός της μητριάς έχει καταγραφεί και στον παροιμιακό λόγο. Βλ. Δημητρίου Σ.Λουκάτου (επιμέλεια), *Νεοελληνικοί παροιμιόμυθοι*. Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1978, σ. 162:

Της μητριάς το φακιόλι έπεσε,
δεκοχτώ προγόνια σκότωσε

3. Ο Σιέμος²⁸

Μια φουρά κι' έναν γκιρό ήταν ένας κλέφτ'ς π' τον ήλιγαν Σιέμου. Ου Σιέμους είχ' ακούσ' πως η κουπέλα τ' βασ'ληνά ήταν πουλύ όμορφ' κι θέλ'σι να μ' πάρ' γυναίκα τ'. Πάει λοιπόν μια μερα στ' γρηά π' κάθουνταν σ'ν άκρ' τ' κουριού κι τσ' λέει: «Γρηά, να πας στου βασ'ληνά και να τ' πης να μ' δώκ' ντ' γκουπέλα τ' γυναίκα. Αμά δεν τ' δώκ' θα τουν σκουτώσου».

Σκιαάκι η γρηά, κίν'σι κι πάει στου βασ'ληνά κι τ' λέει: «Βασ'ληνά μ' ου Σιέμους θελ' ντ' γκουπέλα σ' γυναίκα». «Μ' αυτός είναι κλέφτ'ς - απαντάει ου βασ'ληνάς -, σι κλέφτ' θα δώκου ντ' γκουπέλα μ' γυναίκα;». «Να τ' δώκ'ς, βασ'ληνά μ', αλλοιώς ου Σιέμους θα σι σκουτώσ'».

Ου βασ'ληνάς ήξιρι η φουβερός κλέφτ'ς ήταν ου Σιέμους κι σκιαάκι. Του σκέφκι κι' έτσ' του σκέφκι κι' αλλοιώς κι' απουφάσ'σι να παντρέψ' ντ' γκουπέλα τ' μι του Σιέμου.

Όταν ήφιρι ν' απάντ'σ' η γρηά στου Σιέμου, αυτός μάζιπι τα παλληκάρια τ' κι κίν'σι για του παλάτ' να κιράσ' τ' βασ'λουπούλα. Αυτή, σαν τουν είδι πώρχουνταν, πήρι του σπαθί τ' πατέρα τ'ς, στάθ' κι σ' γκουρφή απού τ' σκάλα κι τουν καρπρούσι. Κι' όταν πέρασι ου Σιέμους να μπη στου παλάτ' τουν χτύπ'σι μι του σπαθί στου κιφάλ'. Αλλά δε μπόρισι να τουν σκουτώσ' τ' πήρι μουνάχα μια πέτσα απού του κιφάλ'. Αυτός δεν είπι τίποτα. Έδισι ντ' μπληγή τ', κέρασι τ' βασ'λουπούλα, μάζιπι τα παλληκάρια τ' κι έφκι.

Υσπρα απού κάμπουσου γκιρό έστ'λι χαμπέρ' στου παλάτ' να τ'μαστούν γιατί θα πάεινι να πάρ' τ' βασ'λουπούλα. Έτσ' κι γίν'κι. Ου Σιέμους πήγι, τ' μπήρι κι ν' ήφιρι στα λημέρια τ'. Ήταν μισμέρ' κι' όταν έφτακαν ικεί δεν βρήκαν κανένα. Ου Σιέμους είχι στείλ' τα παλληκάρια τ' να μαζώσουν ξύλα για να ντ' ψήσουν. Ήθελε να ν' ημουρήσ' π' δεν τουν ήθιλι γι' αντρα τ'ς κι πήγε να τουν σκουτώσ' μι του σπαθί.

Έκατσαν κάτου απ' ώνα δέντρου κι τ'ς λέει ου Σιέμους: «Έλα να με ψηρί'ς». Ακούμπ'σι του κεφάλ' τ' στα γόνατά τ'ς κι' αυτή αρχίνκι του ψήρ'σμα. «Ούι, τ' λέει μια σπιγγή πούειδι τ' μπληγή τ', τ' είναι έτσ' του κιφάλ' σ'»;». «Αυτό του κιφάλ' - λέει αυτός -, θα φάη του θ'κό σ' του κιφάλ'».

Σαν τάκ'σι αυτά η βασ'λουπούλα κατάλαβι η ντ' μπρίμνι. Γι' αυτό μι τα χάδια τ'ς τουν έβαλι στουν ύπνου κι' απουγάλια-απουγάλια σ'κώθα κι' έφκι κι πάει στ' γρηά στου κουριό. «Κρύψι μ' γρηά - τσ' λέει - γιατί θα μι σκουτώσ' ου Σιέμους. Κι' ιγώ άμα σουθώ κι πάου στουμ μπατέρα μ' θα σ' κάνου χίλια καλά. «Που να σι κρύψου μάπα μ' - λέει η γρηά - π' αν έρθ' ου Σιέμους κι σι βρη θα μι σκουτώσ' κι μένα». «Για κρύψιμι κάτου απού κείνου του σουρό τα ξύλα. Κι' αν έρθ' ου Σιέμους ισύ να τ' λες όλου κακά για μένα».

Με τα πουλλά η γρηά τ'ν έκρυψε. Σι λίγου έρχιπ κι ου Σιέμους. «Τι έπαθα, μουρ' γρηά - λέει - μι γελάσι η βασ'λουπούλα κι μ' ώφκι». «Ούι, μουρέ Σιέμου, πως σάφκι η ακλόρατ';». Κι' αρχίνκι η γρηά να λέν τα χίλια δύο για τ' βασ'λουπούλα.

Ικεί π' γκβένπαζαν ου Σιέμους έρ'ξι τα μάπα τ' στα ξύλα. «Μουρ' γρηά, τ'ς λέει, κάτ' ταράζιπ ικεί στου σουρό». «Είνι τα πουντίκια, μωρέ Σιέμου», τ' λέει η

28 Ιωάννης Ν.Νικολαΐδης, «Ο Σιέμος», *Ηπειρωτική Εστία*, 2 (1953), σσ. 386-387.

γρηά.

Ύστερα από λίγου έφκι ου Σιέμους για να παπ κι' αλλού να κ'τάξ'. Η γρηά έβγαλι τ' βασ'λουπούλα απού τα ξύλα κι τ'ς είπε: «Φεύγα τώρα γιατί θα ματάρθ' αυτός κι θα σι βρη κι θα μας σκουτώσ' κι τ'ς δυο».

Έφκι η βασ'λουπούλα κι πήγι αρέντα κι κρύφ'κι σ' ένα δέντρου τουφουτό. Ικείν' τ'ν ώρα περνούσαν απού κεί δύο βασ'λόπουλα πούεικαν βγη για κυνήγι. Τα σκ'λιά μυρίστ'καν τ' βασ'λουπούλα κι πήγαν κάτου απ' του δέντρου κι' αλ'κτούσαν. Παν κι τα βασ'λόπουλα, κ'τάζουν κατά πάνου κι η γλέπουν, νι' γκουπέλλα να κάθιπ στου δέντρου μαζουμέν'. «Κατέβα κάτου, τ'ς λένε, μη σκιάζισι». «Δε γκαπβαίνου, λέει αυτή, σκιάζουμι απού του Σιέμου. Μι κυν'γάει να μι σκουτώσ'». «Ήμασπ μεις - λεν τα βασ'λόπια - δε σι πειράζ' κανένας».

Μι τα πουλλά η κουπέλλα κατέβ' κι. Όταν τ'ν είδαν απού κουντά τα βασ'λόπια τ'ν αγάπ'σαν, γιατ' ήταν πουλύ όμουρφ'. Τσ' ούειπ κι' αυτή όι' ήταν βασ'λουπούλα κι τσ' μουλόισι τα χάλια τ'ς κι τα βασ'λόπουλα τ'ν αγάπ'σαν προσόπρου. Καλά, αλλά ποιό απού τα δύο θα ν' έπρηι γυναίκα; Γκβένπασαν πολλή ώρα κι' απουφάσ'σαν να βάλουν κλήρου ποιος θα μ' πάρ'. Ου κλήρους έπσι στου μεγαλύτερου. Πήραν τ' βασ'λουπούλα, πήγαν στου παλάτ' κι κει έγιμι ου γάμους, π' βάσταξι μέρις πουλλές. Νουνός ήταν του μ'κρόπρου του βασ'λόπλου.

Η βασ'λουπούλα ζιούσι καλά μι τουν άντρα τ'ς, αλλά σκιάζουνταν ακόμα του Σιέμου. Ου άντρας τ'ς για να τ' φ'λάξ' απού του γκλεφτ' έβαλι δυο μιγάλα λιουντάρια σι' σκάλα τ' παλαπού κι' ικατό στραπώπς γύρου-γύρου απού του παλάτ'. Ένα βράδ' όμους ου Σιέμους πήγι για να ν' αρπάξ'. Πρώτα έρ'ξι σι'ς στραπώπς υπνουβότανου κι κοιμήθ'καν όλ'. Ύστερα έρ'ξι στα λιουντάρια απού ένα αρνί κι μπήκι στου παλάτ'.

Η βασ'λουπούλα κοιμόνταν μαζύ με τουν άντρα τσ'. Κατάλαβι του Σιέμου π' μπήκι, κι έκανι να κ'νίσ' τουν άντρα τ'ς για να τουν ξυπνήσ'. «Άφ'στον, τ'ς λέει ου Σιέμους, δεν είσι γι' αυτόν, είσι για μένα». Τ'ν άρπαξι σ'ν αγκαλιά τ' κι κίν'σι να φύγ'. Ικει π' κατέβηνι τ'ς σκάλις η βασ'λουπούλα είδι τα λιουντάρια π' ώτρουγαν τ' αρνιά κι τ'ς φουνάζ'. «Κρίμα στου φατ' π' σας έδ'να, θα μ' αφίκαπ να μ' αρπάξ' ου Σιέμους;». Τα λιουντάρια σαν άκ'σαν τ' βασ'λουπούλα ρίχτ'καν στου Σιέμου κι τουν κουμάπασαν. Έτσ' γλύτουσι η βασ'λουπούλα απ' του Σιέμου κι' απού τόπς έζπσι με τουν άντρα τ'ς καλά κι μεις ακόμα καλύτερα.

Σχόλια

Ο Σιέμος εντάσσεται στον ευρύτερο κύκλο του τύπου ΑΤ 956 Β. Βέβαια, η παραλλαγή από την Ήπειρο δεν παρουσιάζει την αφηγηματική ποικιλία της παραλλαγής που διασώζει η Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου²⁹ στα Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης με αριθμό 37 και τίτλο «Η βασιλοπούλα».

Παραλείπεται το μοτίβο με τον καμηλιέρη, όπως και το εισαγωγικό μοτίβο με την απομόνωση της βασιλοπούλας σ' ένα πύργο. Το περιβάλλον του Σιέμου είναι περισσότερο ρεαλιστικό και προσαρμοσμένο στην πραγματικότητα τη σύγχρονη. Ο

²⁹ Καλλιόπη Μουσαίου-Μπουγιούκου, *Παραμύθια του Λιβισιού και της Μάκρης*, ό.π. Βλ. τα σχόλια του Μ.Γ.Μερακλή, που παρατίθενται γι' αυτό τον τύπο μετά τα παραμύθια (σσ. 274-275).

Σιέμος είναι κλέφτης³⁰ και εκβιάζει το βασιλιά να του δώσει την κόρη του, ειδάλλως θα διέτρεχε κίνδυνο η ζωή του. Πρόκειται για μοτίβο αφηγηματικά που ανευρίσκονται και στη δημοτική ποίηση και αποτελούν οικεία βιώματα για τους Ηπειρώτες ακροατές του παραμυθιού.

Από το παραμύθι λοιπόν απουσιάζουν τα μαγικά του στοιχεία, όπως είναι η μορφή του δράκου, αλλά και το καταληκτικό μοτίβο της αφήγησης, σύμφωνα με το οποίο η κοπέλα με καθοδήγηση του νεκρού δεσπότη παίρνει χώρα από τον τάφο του και ξυπνάει την κοιμισμένη με μαγικό τρόπο από το δράκο πολιτεία και έτσι σώζεται οριστικά η βασιλοπούλα. Η λύτρωση στο Σιέμο γίνεται πιο ορθολογιστικά. Τα λιοντάρια που ξεγελάστηκαν από τον κλέφτη με κομμάτια από κρέας, συνέρχονται ύστερα από τις φωνές της βασιλοπούλας και κατασπαράσσουν τον κλέφτη.

4. Η τίμα γυναίκα³¹

Μια φουρά κι' έναν γκιρό ένας πατέρας είκι τρεις κουπέλις. Αυτός ήταν πολύ πλούσιους, μα σαν πέθανι η γυναίκα τ' κι ύστερα φτώχινι. Μια Πασκαλιά, η μεγαλύτερη η κουπέλα, πήγι κι τούειπι. «Πατέρα, ήρθι πασκαλιά, θέλου να μ' κάν'ς ένα φόριμα. Σι λίγου κι' η δεύτερη η κουπέλα τ' πήγι κι τ' ζήτ'σι παπούτσια. Αυτός σπινουκουριόνταν π' δεν είκι παράδις κι τ'ς ούλιγι: «Μα τί να σας τα κάνου, μωρές κουπέλες; Δεν έχου τίπουτα ου έρμουσ. Όταν είκα παράδις σας έφκίανα απ' όλα τα καλά. Τώρα δεν έχου. Φτώχνηνα». Η μ'κρότερη η κουπέλα πούηταν κι' η καλύρη κι' η ουμορφόρη σαν ήκοι αυτά πήγι στον πατέρα τ'ς κι τούειπι: «Μη σπινουκουριέσι, πατέρα, πούλ'σι μ' ιμένα κι πάρι τουν αλλ'νών του φόριμα κι τα παπούτσια».

Ίκειν' τη μέρα πρνούσαν από του κουριό κατ' ιμπόρ'. Είδι κι' απέιδι ου πατέρα αναγκάστ'κι κι πούλ'σι τ' μ'κρόρη γκουπέλα στ'ς ιμπόρ' κι μ' τ'ς παράδις π' πήρι αγόρασι στ'ς άλλις ικείνα π' ζήτησαν. Οι ιμπόρ' πήραν ντ' γκουπέλα κι μπουλ'σαν σ' ένα караβουκέρ'. Ου άντρας τ'ς, επειδή ήταν ήταν όμουρη κι καλή κι είκι όλις τ'ς χάρις ν' αγαπούσι πουλύ. Στου караβ' τ' είκι κι ένα σύντρουφου κι ολουένα γκβένπαζι μ' αυτόν για τ' γυναίκα τ' και ντ' μπένιβι... Μια μέρα λέει ου σύντρουφους τ': «Καλά τα λες όλ' αυτά, αλλ' αν σ' ξιγιάσου ιγώ τ' γυναίκα π' θα ν' κάν'ς;». «Θα σ' δώκου του μ'σό του караβ'», τ' απάντ'σι αυτός.

Αφού συμφών'σαν ου σύντρουφός τ' πήγι κι βρήκι μια γρηά πούειξιρι να ξιγιάλη τ'ς γυναίκις κι ν' έστειλι στ' γυναίκα τ' караβουκέρ', αφού τούταξι πουλλά. Πήγι η γρηά, τούειπι χίλια δύο, αλλά δε μπόρισι ναν ξιγιάσ'. Τόπη η γρηά σουφίστ'κι αλλ' διαουλιά. Μια μέρα πήγι στου χαμάμ πώκανι λουτρό η γυναίκα κι

³⁰ Η περιοχή του Ζαγοριού, απ' όπου προέρχεται το παραμύθι, μαστιζόταν από τη ληστεία, που επιδιδόταν σε απαγωγές αρχοντισσών. Στην Ήπειρο είναι πασίγνωστο το δημοτικό τραγούδι «Βασίλ' αρχόντισσα», που αναφέρεται στο ιστορικό γεγονός της απαγωγής της ηρωίδας από τον κλέφτη Θύμιο Γάκη. Είναι φυσικό λοιπόν αυτή η οικεία εικόνα να αντικαθιστά το μαγικό στοιχείο, αφού το παραμύθι αποκτά και στοιχεία ρεαλιστικά, που αναγκάζουν το ακροατήριο να προσηλωθεί πιο πολύ στην αφήγηση.

³¹ Ιωάννης Ν.Νικολαΐδης, «Η τίμα γυναίκα», *Ηπειρωτική Εστία*, 2(1953) σσ. 387-388.

κρύφτι'κι μέσα σε μια καρσέλα π' τ'ς είχι ανοίξ' τρύπες πουλλές. Όταν ήρθι αυτή να κάν' του λουτρό τ'ς τ'ς είδι τα σ'μάδια απού του κορμί τ'ς κι τ'ς τράβ'ξι από μια τρύπα του μαντίλ' πάφκι απάνου σ' γκαρσέλα. Ολ' αυτά η γρηά πήγι κι τάειπι στου σύντροφου τ' καραβουκύρ' κι τώδουκι κι του μαντίλ' πώκλιψι. Όταν τούειδι ου καραβουκύρ'ς κι άκσι κι τα σ'μαδια του κουρμιού τ'ς γυναίκας τ' πίστιψι πως η γυναίκα τ' τουν γέλασι κι απουφάσ'σι να τ' σκουτώσ'. Γι' αυτό τ'ν έστ'λι στουν γκήπου να κόψ' λιμόνια κι κουντά τ'ς έστ'λι κι ένα δούλου να τ' σκουτώσ'.

Όταν κατάλαβι η γυναίκα η σκουπό είχι ου δούλους άρχισι να τουν παρακα-
 λάν να μη τ' σκουτώσ'. «Σι λυπάμι, τ'ς λέει αυτός, αλλά η να σ' κάνου; Έτσ' μι
 διάταξι ου αφέντ'ς μ'». «Θα φύγου σ' άλλουν τόπου, τ' λέει αυτή, κι δε θα μι
 ξαναειδή ου αφέντ'ς». «Μούειπ νη τ' πάου κι σ'μάδια, λέει αυτός πάλι, αλλοιώξ
 θα μι σκουτώσ' κι μένα». «Κόψι για σ'μάδ' του δάκτ'λόμ' κι σύρτου τ'», λέει η
 γυναίκα. Ου δούλους ήταν καλός κι τ' λυπήθ'κι. Τσέκουψι του μικρό του δάκτ'λου
 κι νάφκι κι' έφκι. Η γυναίκα ντύθ'κι ρούχα αντρικά κι πήγι σι μια πουλιτεία για
 να ζήσ'.

Μια μέρα σ' μπολιτεία ικείν' έστ'λι ου βασ'ληνάς μια διαταγή, αλλά κανένας
 δεν ήξιρι να τ' διαβάσ'. Η γυναίκα ήξιρι γράμματα κι όταν έμαθι για τ' διαταγή
 πήγι κι τ' διάβασι κι' όλας. Όταν ου βασ'ληνάς πήρι ν' απάντισ' θάμαξι κι έστ'λι
 να φέρουν αυτόν τουν άνθρουπου π' ν' έγραψι στου παλάτ'. Πήγι ικει η γυναίκα
 ντυμέν' αντρίκια κι ου βασ'ληνάς τόσου πουλύ τ'ν ικτίμ'σι π' ν' έκανι μεγάλ' κι ν'
 έβαλι γραμματ'κό τ'. Ιπδή όμους σαν άντρας π' ντύνονταν ήταν κι πουλύ όμουρ-
 φους, τουν ιρουτεύτ'κι η κουπέλα τ' βασ'ληνά κι ήθιλι να τουν πάρ' άντρα τ'ς. Αυτή
 δεν ήθιλι να παντριφθή αλλά μι τα πουλλά δέκτ'κι μι τ' συμφουνία να κουμούνη
 μι τ' γυναίκα τ' στου κριββάτ' σαν αδέρφια. Η βασ'λουπούλα τόσ' αγάπ' τούειχι π'
 δέκτ'κι κι έτσ' γίν'καν οι γάμ'.

Υσπρα απού κισρό πέθανι ου βασ'ληνάς κι γίν'κι βασ'ληνάς η γυναίκα. Αμέσου
 βγάν' μια διαταγή κι φέρνουν στου παλάτ' τουν άντρα τ'ς τουν καραβουκύρ', του
 σύντροφό τ' κι τ' γρηά. Όταν ήρθαν ρουτάει η γυναίκα τ' γρηά, κι τ'ς λέει: «Τί
 έκανις μι τ' γυναίκα αφνού - κι έδειξι τουν άντρα τ'ς - θέλου να μ' πης ν' αλή-
 θεια. Η γρηά σικάχτ'κι κι διηγήθ'κι όλα τα καθέκαστα. Όταν τέλειουσι λέει αυτή:
 «Κόψι τ' γρηά κι κρεμάσι αυτόν τουν άνθρουπου. Κι εγώ είμι η γυναίκα σ', λέει
 στουν άντρα τ'ς, π' τράβ'σι όλ' αυτά πουήκσις». Έκανι ύστερα βασ'ληνά τουν άντρα
 τ'ς, τ' βασ'λουπούλα τ' μπάντριψαν σ' άλλου βασ'λόπλου κι πόριψαν αυτοί καλά
 κι ημείς ακόμα καλύτερα.

Σχόλια

Η «τίμα γυναίκα» εμπεριέχει τον αφηγηματικό πυρήνα του τύπου ΑΤ 881, που κατά τον Μερακλή είναι «η ιστορία της τίμας γυναίκας, η οποία μετά την ανακώ-
 ρηση του συζύγου της σε ταξίδι γνωρίζει αλληπάλληλες δοκιμασίες εξ αιτίας αν-
 δρών που επιβουλεύονται την τιμή της»³².

Η παραλλαγή της Ηπείρου ωστόσο παρουσιάζει βασικά σημεία διαφοροποίησης.

³² Μ.Γ.Μερακλής, «Σχόλια στα παραμύθια», στο βιβλίο της Καλλιόπης Μουσαίου-Μπουγιούκου, ό.π., σ. 270.

Πριν απ' όλα δανείζεται το εισαγωγικό μοτίβο του τύπου AT 425 A με το φτωκό γέρο που πρέπει να πωλήσει ένα από τα τρία κορίτσια του³³, για να ζήσουν οι υπόλοιποι.

Ένα άλλο σημείο διαφοροποίησης αφορά το πρόσωπο που την αγοράζει και κυρίως το είδος της δοκιμασίας της συζυγικής της πίστης. Ο αγοραστής λοιπόν είναι έμπορος, ενώ στο εισαγωγικό μοτίβο του AT 425 A είναι ένας αράπης που ενεργεί ως εκπρόσωπος του χρυσοπράσινου αετού. Αυτή η διαφοροποίηση ρεαλιστικοποιεί το μοτίβο, ενώ η διαδικασία της συζυγικής πίστης συνδέει την παραλλαγή της Ηπείρου με την ακένωτη δεξαμενή της προφορικής παράδοσης³⁴, όπου συχνά η κρυφή θέαση του γυμνού κορμιού και η κλοπή χαρακτηριστικών αντικειμένων αποτελούν κοινούς τρόπους για τη δοκιμασία της συζύγου ή για να την εκδικηθούν απογοητευμένοι διεκδικητές των αισθημάτων της.

Στην παραλλαγή εξάλλου της Ηπείρου η περιπέτεια της γυναίκας μετά την εκδίωξη από τον άντρα της, που πείστηκε από τα αληθοφανή σήματα, τελειώνει σύντομα. Μπαίνει στο παλάτι ως γραμμαπικός, αφού είναι το μόνο άτομο στο βασίλειο που μπορεί να διαβάσει διαταγή του βασιλιά. Στην «τίμια γυναίκα» λοιπόν η κατοχή της γραφής αποτελεί το εφευρέσιο για την κοινωνική άνοδο. Ο υπαινιγμός είναι σαφής³⁵. Ταυτόχρονα, ως στοιχείο ανάπτυξης της τεχνολογίας επικοινωνίας³⁶ αποτελεί σημαντική καινοτομία για τις πρωτόγονες κοινωνίες αλλά και για τις παραδοσιακές αγροτικές κοινότητες, όπου περιβάλλουν την τεχνολογική πρόοδο με το μανδύα του θαυμασμού και ενσωματώνουν τη στάση τους στην προφορική παράδοση.

Αξιοσημείωτη όμως είναι και η μεταμφίεση που είναι συνήθης στη λαϊκή αφήγηση. Κυρίαρχη είναι η μεταμφίεση της βασιλοπούλας σε αγόρι³⁷ για να υπερασπιστεί το γέρο βασιλιά στα πεδία των μαχών. Στην παραλλαγή της Ηπείρου χρη-

33 Γ.Α.Μέγα, *Ελληνικά παραμύθια, σειρά δεύτερη*. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήναι 1990, σ. 105 και 225.

34 Αναφέρουμε το δημοτικό τραγούδι «Στοιχίμα Διονύ και Χαντσαρλή», όπου ο πρώτος επιχειρεί να αποδείξει τη ματαιότητα της πίστης του δεύτερου στην όμορφη γυναίκα του (Βλ. Γ.Χρ.Χασιώτης, *Συλλογή των κατά την Ήπειρον δημοτικών ασμάτων*, εν Αθήναις 1866 (φωτ. ανατ.), σ. 142):

Κι ο Διονύς για μαρτυριά της έκοψε την κόσσα
της πείρε και αχ τα δάχτυλα όλα τα δαχτυλίδια
για να παν' του χαντσαρλή σημάδια να του δείξη.

35 Προφανώς, στο μοτίβο αυτό αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα της Ηπείρου, όπου η μόρφωση ήταν ιδανικό, αλλά και η ιδιομορφία της σχέσης της γυναίκας του Ζαγοριού με την τοπική κοινωνία και την παράδοση, με δεδομένο το γεγονός ότι οι άντρες απουσίαζαν για μακρό χρόνο. Τη σχέση αυτή υπογραμμίζει ο Λαζαρίδης: «Η γυναίκα του Ζαγοριού δεν ήταν μόνο η καλή συντροφος και μητέρα, δεν ήταν μόνο η καλή νοικοκυρά που έπλαθε τον κόσμο του σπιτιού και διαμόρφωνε το περιβάλλον σύμφωνα με την κληρονομημένη παράδοση, ήταν και η ίδια δημιουργός παράδοσης». Βλ. Κώστας Π.Λαζαρίδης, *Το πνευματικό Ζαγόρι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, Γιάννινα 1969, σ. 41.

36 Jack Goody, Ian Watt, «*The Consequences of Literacy*», στο βιβλίο: *Literacy in Traditional Societies* (εκδοτική επιμέλεια Jack Goody). Cambridge University Press, Cambridge 1968, σσ. 27-68.

37 Ανήκει στον τύπο AT 514.

σιμοποιείται για τη δημιουργία ενός άλλου μοτίβου, που μπορεί να θεωρηθεί ένας λευκός γάμος³⁸. Είναι ένας τρόπος που επιτρέπει στην εκδιωγμένη γυναίκα να γίνει βασιλιάς και να μετατραπεί στη συνέχεια σε βασίλισσα, αφού θα πάντρευε τη βασιλοπούλα με άλλον, και θα έκανε βασιλιά τον άντρα της.

5. Η Ροδοκόκκινη³⁹

Τα παραθύμια δεν έχουν σωμό. Είναι νερόμυλος π' αλέθει χωρίς σταματημό. Γι' αυτό αφού πω και το παραθύμι της Ροδοκόκκινης σταματώ και δεν σας λέω άλλο.

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας βασιλιάς χήρος κι είχε μια κόρη πολύ όμορφη, τη Ροδοκόκκινη, που την έστελνε ταχικά και μάθαινε γράμματα σε μια δασκάλα.

Μια μέρα λέγ' η δασκάλα στη Ροδοκόκκινη να πει του πατέρα της του βασιλιά να την πάρει γυναίκα, να τη θέλει και να την αγαπάει απ' όλα τα κορίτσια περισσότερο και να την έχει σαν παιδί της.

Η Ροδοκόκκινη το λέει του βασιλιά κι αυτός της δείχνει ένα παπούτσι της μητέρας της. Ό,πνης έρθει στο ποδάρι εκείνη θα πάρει γυναίκα.

Πέρασαν δυο τρίγια χρόνια κι ο βασιλιάς είδε ότι δεν μπόρεσε να ζήσει δίχως γυναίκα κι αποφάσισε να παντρευθεί.

Φόρεσαν το παπούτσι όλες οι γυναίκες του βασιλείου, πλούσιες και φτωχές, και δεν ήρθε σε καμιά. Το φοράει κι η δασκάλα και της έρχεται σα νάπαν δικό της. Την παίρνει γυναίκα και την κάνει βασίλισσα.

Κάθε πρωί η Ροδοκόκκινη λούζονταν και πήγαινε στον καθρέφτη να ξεγγλίζει τα μαλλιά της και τούλεγε:

- Καθρέφτη, καθρεφτάκη, πές μου, ποιά είναι στον κόσμο ομορφότερη;
- Σαν τη Ροδοκόκκινη, απάντα ο καθρέφτης, δεν είν' άλλη ομορφότερη.

Την ακούει η μητριά της, η βασίλισσα, λούζεται, χτενίζεται, βάνει πούδρες στο πρόσωπο και πάει και ρωτάει κι αυτή τον καθρέφτη.

- Καθρέφτη, καθρεφτάκη, ποιά είναι στον κόσμο ομορφότερη;
- Σαν τη Ροδοκόκκινη δεν είν' άλλη ομορφότερη, απαντάει ο καθρέφτης.

Λούζεται πάλε, βάνει τα καλά της και ξαναπηγαίνει στον καθρέφτη.

³⁸ Στην προηγούμενη περίπτωση, το βασιλόπουλο-άντρας υποπτεύεται τη γυναικεία φύση του άλλου βασιλόπουλου και, καθοδηγούμενος από τη μάνα του, υποβάλλει τη βασιλοπούλα σε διάφορα αγωνίσματα, προκειμένου να αποκαλυφθεί η φύση της. Παντρεύονται, όταν γίνεται η αποκάλυψη. Στο μοτίβο αυτό της παραλλαγής από την Ηπειρο το βασιλόπουλο-γυναίκα, που βρίσκονταν στο παλάτι ως γραμματικός, παντρεύεται την ερωτευμένη βασιλοπούλα, αλλά έθεσε ως όρο να κοιμούνται στο κρεβάτι ως αδελφία. Έχω την εντύπωση ότι και σ' αυτό το μοτίβο αντανακλάται η κοινωνική πραγματικότητα του Ζαγοριού, όπου ο γάμος για τις πιο πολλές γυναίκες ήταν σχεδόν λευκός, αφού έβλεπαν τους άντρες τους στο γάμο μόνο και έκαναν πολλά χρόνια να τους ξαναδούν. Βλ. Κώστας Π. Λαζαρίδης, ό.π., σ.40.

³⁹ Σπύρος Μουσελλίμης, «Η Ροδοκόκκινη», Ηπειρωτική Εστία, τεύχη 209-210 (1969), σσ. 443-448. Για τον τύπο ΑΤ 709 και την υπόθεσή του βλ. Stith Thompson, ό.π., σσ. 123-124 και Δέσποινα Μ. Δαμιανού, ό.π., σσ. 131-145.

- Καθρέφτη, καθρεφτάκη, ποιά είναι ομορφότερη;
- Σαν τη Ροδοκόκκινη καμιά άλλη δεν είναι, αποκρίνεται ο καθρέφτης.

Δεν ήθελε να ξέρει η βασίλισσα για τη Ροδοκόκκινη και βουλήθηκε να την αφανίσει, για να μην είναι άλλη στον κόσμο ομορφότερη από δαύτη.

Μια μέρα πόλεψε ο βασιλιάς σε μακρινή χώρα τη δίνει κάπνων στραπωτών να παν όξω στο δάσος να τη σφάξουν. Τους δίνει κι ένα ποτηράκι, να το γεμίσουν αίμα, να της το φέρουν, για να πιστέψει που τη σκοτώσαν.

Η Ροδοκόκκινη παρακαλεί τους στραπιώτες να μη τη σκοτώσουν, να την αφήσουν να ζήσει στην ερημιά και τους ορκίζεται ότι δεν θα ξαναγυρίσει στον κόσμο. Τους λέγει ότι είναι κόρη του βασιλιά από την πρώτη γυναίκα κι η μητριά της από φθόνο θέλει να την χάσει.

Οι στραπιώτες τη λυπήθηκαν και δεν τη σκοτώσαν. Έκοψαν μόνο το μικρό της δάχτυλο, γιόμισαν το ποτήρι αίμα και γύρισαν στη βασίλισσα.

Το δάσος που έμειν' η Ροδοκόκκινη ήταν απέραντο. Απλώνονταν σε βουνά και κάμπους. Χάνουσιν να σ' απόλαγαν μέσα, ποτές άκρη δεν νύρισκες...

Περβάτισε, περβάτισε τρεις ολόκληρες μέρες η Ροδοκόκκινη και πού να σωθεί ο λόγγος. Κατακαμπίς βρίσκει έναν πλάτανο κουφαλισμένο και μπαίνει μέσα. Την ημέρα έβγαινε κι έτρωγε χορτάρια και τη νύχτα, μ' ό,τι βασιλευε ο ήλιος τρώπωνε να μη τη φαν τα ζούδια.

Πέρασαν πολλά χρόνια. Τα ρούχα της σάπηκαν κι έπεσαν κομμάτια, έμεινε γυμνή.

Ένα βασιλόπουλο από γειτονικό βασίλειο, επειδής έκανε λακάδα, πήρε κάμπους στραπιώτες και τα καλύτερα λαγονικά και βήκε να κυνηγήσει στο δάσος. Παγανίζοντάς τα λαγονικά έφτακαν στον κουφαλισμένο πλάτανο. Οσμήθηκαν άνθρωπο μέσα κι έκατσιν γύρω και γαύγισαν.

Με το ντουφέκι σηκωμένο το βασιλόπουλο ζυγώνει κι ετοιμάζεται να ρίξει όπου ακούει φωνή ανθρώπινη από μέσα.

- Μη με σκοτώνεις, είμαι άνθρωπος.
- Έβγα όξω, βιάζει το βασιλόπουλο.
- Δε βγαίνω, παρακαλεί, γιατί είμαι γυναίκα γυμνή.

Το βασιλόπουλο βάνει το μάτι του σε μια τρύπα και κοιτάζει μέσα. Έλαμπε το πρόσωπό της σαν άγγελος.

- Έβγα, της ξαναλέει, κι εγώ θα σε πάρω γυναίκα. Μη ντρέπεσαι.
- Δεν μπορώ να βγω γυμνή. Πήγαινε πρώτα στο παλάτι σου, κάμε μου μια στολή και φέρ' τη μου να την ντύσω και βγαίνω.

Τρεχάτο το βασιλόπουλο πηγαίνει στο παλάτι, φκιάνει τη φορεσιά και επιστρέφει.

Την ώρα που έλειπε το βασιλόπουλο η Ροδοκόκκινη βγαίνει και φέει.

Πάει, πάει, πάει, πέρασε τόπο πολύ. Σε μια λαγκαδιά βρίσκει τρία σπίτια έρημα και μπαίνει σ' ένα μέσα. Βλέπει τρία κρεββάτια, τρία πάτα, τρία κουλιάρια, τρία πιρούνια, τρεις πετσέτες κι άλλα ειδίσματα για τρεις νομάτους. Ήταν σπίτια τριών αδελφών, οι οποίοι είχαν βγει για κυνήγι. Έστρωσε τα κρεββάτια, έπλυνε τα πάτα, τα κουλιάρια, τα πιρούνια. Μαγείρεψε και το λαγό που εύρε κρεμασμένον, σκούπισε, πήρε και τη γούνα του μεγαλύτερου αδελφού, την έντυσε και κρύφτηκε κάτω από το κρεββάτι.

Γυρίζουν τ' αδέρφια από το κυνήγι και στο δρόμο λέν' ο ένας να στρώσει τα

κρεββάπα, ο άλλος να πλύνει τα πιάτα και ο μικρότερος να μαγειρέψει το λαγό. Μπαίνουν μέσα. Τί να δούν! Τα κρεββάπα στρωμένα, τα πιάτα πλυμένα κι ο λαγός μαγειρεμένος. Ψάχνουν δεξιά αριστερά, δε βρίσκουν τίποτε. «Ε, τότες», λεν, «κάποιος ήρθε και έφυγε. Αύριο δυο θα πάμε για κυνήγι κι ένας θα κάτσει να παραμονέψει».

Την άλλη μέρα τα δυο μικρότερα πήγαν στο κυνήγι και το μεγαλύτερο κρύφθηκε στ' άλλο δωμάτιο. Βγήκεν η Ροδοκόκκινη από το κρεββάτι, έστρωσε τα κρεββάπα, έπλυνε τα πιάτα, σκούπισε και κρύφτηκε στην ίδια μεριά. Το μεγαλύτερο αδέρφι την έβλεπε από την τρύπα της κλειδωνιάς. Δεν είδε όμως πού κρύφτηκε. Νόμισε ότι βγήκε όξω από την άλλη θύρα.

Το βράδυ ήρθαν τ' αδέρφια από το κυνήγι και τους μολόγησε όλα, πως έστρωσε, πως έπλυνε, πως σκούπισε και πως αναλήφθηκε χωρίς να την καταλάβει πού πάει.

- Αύριο, είπε το μεσιό αδέρφι, θα μείνω εγώ να παραμονέψω. Σεις σύρτε κυνήγι.

Κι αυτό έπαθε τα ίδια, είδε την Ροδοκόκκινη από την κλειδαρότρυπα, αλλά δεν κατάλαβε πού κρύφτηκε.

- Αύριο, παρακαλεί το μικρότερο, αφήστ' εμένα να φυλάξω.

Το πρωί έφυγαν οι άλλοι δυο κι αυτό τόπιασε απ' όξω πίσω τη θύρα. Βλέπει τη Ροδοκόκκινη να στρώνει τα κρεββάπα και να κάνει τις άλλες δουλειές και δεν παίρνει τα μάπα από την τρύπα ωστόσο έρχονται τ' αδέρφια του από το κυνήγι.

- Μέσα βρίσκεται, του λέει, όξω δε βγήκε. Δε λαγάρισα όμως καλά αν είν' άντρας ή γυναίκα.

- Να καλέψομε, λεν. Αν είν' άντρας θα τον κάνομε αδερφό, κι αν είναι γυναίκα θα την έχομε αδερφή. Χαλεύουν ολούθε και τη βρίσκουν.

- Μη σκιαζεσαι, της λέν όλα τ' αδέρφια, θα σ' έχομε αδερφή. Της κάνουν μια φορεσιά που έλαμπε και την παραγγέλλουν όξω από το σπίτι δε θα βγει. Μόνο όταν αγκουσεύονταν έβγαινε στο μπαλκόνι να ξεσκάσει.

Ας αφήσουμε τη Ροδοκόκκινη να κάθεται στο μπαλκόνι κι ας πάμε στη φθονερή βασίλισσα, την κακιά μητριά.

Η βασίλισσα με το χαμό της Ροδοκόκκινης πάει πάλε στον καθρέφτη και τον ρωτάει αν είν' άλλη ομορφότερη από δαύτη, κι αυτός της απάντησε:

- Σαν τη Ροδοκόκκινη δεν είν' άλλη ομορφότερη.

- Αχ η στρίγκλα, λέει, ακόμα ζει, και τρίζει τα δόντια.

Παίρνει κεντητές ζώνες και φέει από το παλάτι. Κάνει τον πρματευτή κι έρχεται κάτου από το μπαλκόνι που κάθονταν η Ροδοκόκκινη και διαλαλεί.

- Κεντητές ζώνες για κυράδες. Ζώνες καλές!

Η Ροδοκόκκινη δεν τη γνώρισε γιατί είχε βγάλει τα βασιλικά σκουτιά κι είχε παλιά και φτωκικά και το πρόσωπό της είχε αλλάξει από την κακία της. Η βασίλισσα όμως τη γνώρισε.

- Κι εγώ θέλω να πάρω μια, φωνάζ' η Ροδοκόκκινη από το μπαλκόνι, αλλά πούθε νάρθω που τ' αδέρφια μου δεν μ' επιτρέπουν να βγω από το σπίτι.

- Κρέμασε ένα σκοινί, λέει εκείνη, κάτου και σου δένω τη ζώνα όπου θέλεις.

Παίρει τη ζώνα και μόλις τη ζώνει πέφτει κάτου πεθαμένη. Έρχονται τ' αδέρφια από το κυνήγι, τη βλέπουν ξάπλα στο μπαλκόνι και νομίζουν ότι κοιμάται. Της φωνάζουν, την τραβούν, καθόλου να κουνηθεί.

- Ο Θεός μας την έστειλε, λεν, ο Θεός μας την πήρε, κι άρχισαν να την αλλάζουν, να τη βάλουν στην κάσα και να την πετάξουν στο ποτάμι, κι απ' εκεί να βγει στη θάλασσα, να τη βρει κανένας να τη θάψει, επειδής δεν εύρισκαν παπά να τη διαβάσει.

Εκεί που την άλλαζαν κι έβγαλαν τη ζώνα από τη μέση, η Ροδοκόκκινη αμέσως ζωντάνεψε. Τους μολόγησε πως πήρε τη ζώνα από την ξένη γυναίκα και μό,π τη φόρεσε έπεσε νεκρή.

- Τώρα γλύτωσες, της λέν, άλλη φορά να μη δεχθείς να πάρεις το παραμικρό από ξένον άνθρωπο.

Αφού γύρισε η βασίλισσα στο παλάτι, πηγαίνει μπροστά στον καθρέφτη και τον ρωτάει ξανά, αν είναι άλλη στον κόσμο ομορφότερη.

- Σαν τη Ροδοκόκκινη δεν είναι άλλη ομορφότερη, απαντεί ο καθρέφτης.

Πηγαίνει κάτω από το παλάτι και φωνάζει:

- Σταφύλια, μοσκοστάφυλα!

Η Ροδοκόκκινη αστόχησε την παραγγελία των αδερφών και ζήτησε να της πετάξει μια ρόγα. Εκείνη της ρίχνει ολόβολο σταφύλι και μό,π βάνει στο στόμα πέφτει νεκρή. Έρχονται τ' αδέρφια και τη βρίσκουν πάλε πεθαμένη. Της βγάζουν όλα τα ρούχα μήπως και τη φέρουν ξανά στη ζωή. Τίποτε. Αφού είδαν και απέιδαν, την αλλάζουν, την τοποθετούν στην κάσα και την ρίχνουν στο ποτάμι. Έβαλαν μέσα και πέντε χιλιάδες γρόσια. Όποιος τη βρει, να τη θάψει και ν' ανάψει κάνα κερί τς Κυριακές και τα ψυχοσάββατα. Το ποτάμι την επάει στη θάλασσα και το κύμα την πέταξε στην ακρογιαλιά.

Ένας ψαράς που ψάρευε εκεί κοντά είδε την κάσα και πάει να πάρει τς σανίδες να βουλώσει τη βάρκα που έμπαζε νερά. Ξεκαρφώνει και τι να ιδεί! Κορίτσι πεντάμορφο πεθαμένο και γρόσια στο πλευρό. Μεταβαίνει σπίτη του, παίρει τ' άλογο και τη φορτώνει. Στο δρόμο από το κουντούλημα φέει η ρόγα από το λαιμό και η κόρη ζωντανεύει.

- Πώς είμαι έτσι και πού πάω, λέει.

- Μη φοβάσαι, της λέει ο ψαράς, πάμε σπίτη μου όπου θα σ' έχω σα δικό μου κορίτσι.

Η Ροδοκόκκινη στο σπίτη του ψαρά όταν γέλαε έβγαζε γαρούφαλα από το στόμα και τάδινε στη μάνα της, τη γυναίκα του ψαρά. Ένα βασιλόπουλο από άλλο βασίλειο έμαθε στο δεινά χωριό ένας ψαράς έχει μια κόρη που όταν γελάει βγάζει γαρούφαλα και πάει να τη δει.

Όταν την είδε, μαρμάρωσε από την ομορφιά της κι είπε πως στις τόσες του ερχόμενου μήνα θα στείλει παπόρι να την πάρει για να την παντρευτεί. Γέλασ' η Ροδοκόκκινη. Έβγαλ' ένα γαρούφαλο και του τόδωσε σαν αρραβώνα.

Όταν ήρθε η διορισμένη μέρα, ήρθε το παπόρι και μπήκε μέσα η Ροδοκόκκινη, η γυναίκα του ψαρά και το μεγαλύτερο κορίτσι της. Στο δρόμο η γυναίκα του ψαρά μ' ένα πιρούνι βγάζει το μάτια της Ροδοκόκκινης και λέει στον καπετάνιο του παποριού:

- Εδώ μέσα είναι μια κοπέλα γκαβή και πού την πάμε χωρίς μάπα; Καλύτερα να την πετάξουμε στη θάλασσα.

Ο καπετάνιος την παίρει και τη ρίνει στα κύματα. Το καράβι αράζει κοντά στο παλάτι. Βγαίνει η γυναίκα του ψαρά με το κορίτσι της και παρουσιάζεται στο βασιλόπουλο. Καταλογιάζει εκείνο και δεν του μοιάζει σαν την κόρη που άφησε στο

σπίτι του ψαρά.

- Ίσως, λέει με τη γνώση του, να χάλασε η όψη της από τα κύματα της θάλασσας. Τέλος πάντων τη στεφανώνει. Όταν ήθελε να γελάσει, έβανε με τρόπο στο στόμα ένα γαρούφαλο, τόβγανε και τόδινε στο βασιλόπουλο για να πιστέψει πως είναι η ίδια.

Η Ροδοκόκκινη άμα έπεσε στη θάλασσα περβάταε σάμα νάπταν στη στεργιά και φώναζε για ν' ακούσει κανένας να τη σώσει. Την είδ' ένας ψαράς που ψάρευε και ζύγωσε κοντά της.

- Πάρε με, σε παρακαλώ, και θα ιδείς από μένα μεγάλο καλό, που θα ζήσεις και συ κι η φαμίλια σου.

Ο ψαράς την παίρνει στη βάρκα και την πηγαίνει σπίτι του. Γελάει η Ροδοκόκκινη και βγάζει δυο γαρούφαλα.

- Πάρτα, του λέει, και σύρε πούλα τα. Όποιος σου δώκει δυο μάπα, δόστα. Θα σου δώκουν χιλιαδαριές γρόσια, συ δε θα τα δώκεις. Ζήτα μόνο δυο μάπα.

Διαβαίν' ο ψαράς από την πόρτα του αλλουνού ψαρά που είχε πρωτοβρεί τη Ροδοκόκκινη και φωνάζει:

- Πουλλάω δυο γαρούφαλα, δυο γαρούφαλα μαλαματένια!

Έκουσε η γυναίκα του ψαρά από μέσα και βγαίνει.

- Πόσο τα πουλάς, τον ρωτάει.

- Δυο μάπα, κυρά μου.

- Θα τα πάρω, λέει με τη γνώση της, να τα στείλω της κόρης μου για να βγάζει γαρούφαλα από το στόμα άμα γελάει. Δίνει τα δυο μάπα της Ροδοκόκκινης που τα φύλαε στο κόρφο και παίρνει τα γαρούφαλα.

Βάνει η Ροδοκόκκινη τα μάπα στ' άδεια καύκαλα αλλά δε γλέπει. Πηγαίνει στην εκκλησιά και κάθεται σαράντα μέρες στα γόνατα παρακαλώντας το Θεό να ιδεί και είδε.

Ο ψαράς πουλώντας τα γαρούφαλα που έβγαν' η Ροδοκόκκινη έγινε πλουσιότερος και από το βασιλιά.

Μια μέρα η Ροδοκόκκινη πηγαίνει σ' ένα παπουτοσή και φκιάνει ένα ζευγάρι παπούτσια βασιλικά, πηγαίνει σ' ένα ράφτη και φκιάνει μια φορεσιά βασιλικά, καπέλλο, κι όλα τα χρειαζόμενα της ντυμασιάς βασιλικά και σπαθί ολόχρυσο. Αυτή μπροστά σα βασιλόπουλο ντυμένη κι ο ψαράς υπασπιστής από κοντά μια το δίνουν και στο βασιλόπουλο που θα την έπαιρνε γυναίκα, κι είχε το κορίτσι του αλλουνού ψαρά. Μπαίνουν στο καφενείο που σύκναζε το βασιλόπουλο και πάνουν τις καρέκλες και το τραπέζι που κάθονταν αυτοί. Έρχεται και το βασιλόπουλο με τον υπασπιστή του να πει καφέ και βλέπει άλλο βασιλόπουλο. Χαιρετούνται και κερνιούνται σίδερο, ποτό ακριβό που πίνουν οι βασιλιάδες. Το βράδυ το ντόπιο βασιλόπουλο παίρει μουσαφίρη στο παλάτι το ξένο. Πού αλλού θα πήγαινε από του βασιλόπουλου το σπίτι; Έπασαν τις κουβέντες.

- Είσαι παντρεμένο, ρωτάει η Ροδοκόκκινη το βασιλόπουλο.

- Μάλιστα, απαντάει εκείνο. Αυτή εδώ είν' η γυναίκα μου, και τη δείχνει με το χέρι. Όταν γελάει, βγάζει από το στόμα γαρούφαλα μαλαματένια. Είναι κορίτσι ενού ψαρά. Στο σπίτι της ήταν πολύ όμορφη, έλαμπε ο τόπος από ταύτη, κι όντας την επήρα χάλασ' η ομορφιά της. Σύ είσαι παντρεμένο;

- Όχι, αποκρίνεται η Ροδοκόκκινη, είμαι μόνο αρραβωνιασμένο.

Σ' ολίγο έβαλαν τραπέζι να φαν. Κάνοντας σταυρό ευχίεται το βασιλόπουλο:

- Σ' υγεία, καλωσόρισες και καλά στέφανα.
- Ευχαριστώ, και στα δικά σου, ανταποδίδει η Ροδοκόκκινη.

Με το «και στα δικά σου» που τούπε η Ροδοκόκκινη, μπαίνει σε συλλογιά το βασιλόπουλο. Τί «δικά σου» του λέει, αφού είναι παντρεμένο; Την άλλη μέρα πάλε τα ίδια. Όπως έπιναν κρασί του λέει πάλε «και στα δικά σου».

- Γιατί μου λες «και στα δικά μου στέφανα», ρωτάει το βασιλόπουλο τη Ροδοκόκκινη, αφού είμαι παντρεμένο;

Αυτή είν' η γυναίκα σου, του λέει. Ας βγάλει ένα γαρούφαλο. Γελάει εκείνη. Πού να βγάλει γαρούφαλα. Τα είχε σώσει.

- Αυτή δεν είναι η γυναίκα που θάπαιρνες, εξακολουθεί η Ροδοκόκκινη, και γέλασε. Και στο γέλιο απάνου βγάζει από το στόμα ένα γαρούφαλο και του το δίνει. Η γυναίκα που θάπαιρνες είμ' εγώ. Δεν είμαι βασιλόπουλο, είμαι βασιλοπούλα.

Κάθεται και μολογεί όλα τα πάθια της από την αρχή, πώς πέρασε με την κακή μητριά, με τη γυναίκα του πρώτου ψαρά, πώς την έριξαν στη θάλασσα και πώς σώθηκε από τον άλλο ψαρά.

Το βασιλόπουλο διώχνει αμέσως την πρώτη γυναίκα, κάνει λιανά κοψίδια τη μάνα της που είχεν έρθει να ιδεί την κόρη της και παντρεύεται τη Ροδοκόκκινη. Γίνονται γάμοι και καρές που κρατούν βδομάδες ολόκληρες.

Κι έζησαν εκείνοι καλά και μεις καλύτερα.

Σχόλια

Η Ροδοκόκκινη είναι παραλλαγή που εντάσσεται στον τύπο ΑΤ 709 και, κατά το Μερακλή, αποτελεί «αλλοιωμένη παραλλαγή του περίφημου στην Ευρώπη παραμυθιού για τη Belle au bois dormant»⁴⁰. Ανήκει στον ευρύτερο κύκλο της ιστορίας της κιονάτης, της πριγκήπισσας, που καταδιώκεται από τη μητριά ή τις αδελφές της και έχει γνωρίσει ως αφηγηματικός τύπος μεγάλη διάδοση σ' όλο τον κόσμο.

Συνήθως, ο τύπος του παραμυθιού αυτού πληροφορείται με το όνομα της καταδιωγμένης βασιλοπούλας (Ροδοκόκκινη, Μαρδίτσα⁴¹, Μυρσίνα⁴², Η όμορφη Θεοχάρη⁴³). Ιδιαίτερα στην παραλλαγή της Ηπείρου ο τίτλος (Η Ροδοκόκκινη) συμπυκνώνει και καταγράφει τις αισθητικές αναλήψεις για τη γυναίκα στην παραδοσιακή αγροτική κοινότητα, όπου το αισθητικό ιδεώδες την ήθελε στρουμπουλή, αφράτη και κοκκινομάγουλη, ένδειξη υγείας και καλοζωίας.

Η αφηγηματική εξέλιξη της «Ροδοκόκκινης» στηρίζεται στα βασικά μοτίβα του παραμυθιακού τύπου. Απουσιάζει η παραπέρα αφηγηματική πλοκή με τη μεταμόρφωση της βασιλοπούλας σε πουλί και δέντρο από τη μεταμφιεσμένη μητριά, όπως συμβαίνει στην παραλλαγή από τη Σκύρο⁴⁴. Η αφηγηματική πλοκή στη «Ροδοκόκκινη» είναι πιο ρεαλιστική. Αυτό φαίνεται και από την τύφλωση της βασιλοπούλας

40 Μ.Γ.Μερακλής, «Σύντομα σχόλια στα Καρπαθιακά παραμύθια», στο άρθρο: Μηνά Αλ.Αλεξιάδη, «Καρπαθιακά παραμύθια». *Καρπαθιακές μελέτες*, τ. Α (1979), σ. 214 (5).

41 Γιώργος Ιωάννου, *Παραμύθια του λαού μας*, ό.π., σσ. 113-122.

42 Γ.Α.Μέγα, *Ελληνικά παραμύθια*. Βιβλιοπωλείον «Εστίας», Αθήναι 1990, σσ. 57-65.

43 Δέσποινα Μ. Δαμιανού, ό.π., σ. 16.

44 Γιώργος Ιωάννου, ό.π.